

Філософські та наукові аспекти пізнання психіки в інтерпретації Олексія Гілярова

Олексій Фетісов

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Питання дослідження психіки та її осмислення як явища, що зумовлює можливість існування людини не тільки як об'єкта дослідження, але і як суб'єкта, що досліджує, є одним із ключових у філософії. Психіка людини конструює та синтезує закони цього дослідження і водночас намагається дати об'єктивний опис як власне процесу, так і самої себе.

Актуальність дослідження становлення психологічної науки на зламі ХІХ–ХХ ст. зумовлена необхідністю філософського осмислення цього процесу. Характерне для зазначеної доби захоплення модерними досягненнями (електричний струм, складні механізми тощо) відбилася й на дослідженнях людської природи того часу: утверджувалося переконання, що все може бути пояснено технічними засобами та сконструйовано за аналогією з механістичними моделями. Проте питання, що виникають на роздоріжжі між філософією, фізіологією та психологією, лишаються актуальними донині.

Філософському осмисленню цієї тенденції – захопленню механістичними засобами дослідження живого та розумного – присвячено зокрема й машинописний текст «О психике», що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського відомого київського філософа, професора Університету Св. Володимира, згодом – академіка Всеукраїнської академії наук Олексія Гілярова (1856–1938). Автор звертається до критики рефлексології – започаткованого фізіологом Іваном Павловим (1849–1936) напрямку, що намагався пояснити роботу живого організму виключно через поняття рефлексів.

Олексій Гіляров дорікає рефлексології за прагнення до

математичної точності та механістичний характер цього вчення. На його думку, такий підхід до вивчення свідомого функціонування та функціонування свідомості не дає вичерпних відповідей на фундаментальне питання: що саме робить живе – живим? (Гиляров, арк. 80–82).

Попри значущість для пояснення фізіологічних процесів, положення рефлексології не розкривають сутність психічної діяльності. О. Гиляров наголошує, що абсолютизація цих законів призводить до створення прірви між психікою та фізіологією, оскільки не враховує «одухотворення», тобто існування душі як головної ознаки живого. На його думку, рефлексологія вивчає організм як машину, нехтуючи суб'єктивним виміром свідомості (Гиляров, арк. 95).

Критика механістичного підходу до пояснення психіки перегукується з ширшим філософським дискурсом про обмеження раціоналізму. О. Гиляров вказує на необхідність збереження феноменологічного виміру психічного життя, оскільки без цього свідомість постає лише сукупністю реакцій, позбавлених внутрішньої єдності та індивідуальності (Гиляров, арк. 75–80).

Як показує Олексій Гиляров, філософське осмислення психіки неможливо звести до суто наукових чи механістичних моделей. Хоча рефлексологія зробила вагомий внесок у дослідження нервових процесів, її редукціоністський підхід не враховує якісної специфіки свідомості.

Пізнання психіки не може обмежуватися виключно раціоналістичними чи фізіологічними методами. Людська психіка є не лише об'єктом вивчення, а й суб'єктом, який формує сам процес пізнання. Саме тому дослідження свідомості потребує більш комплексного підходу, що поєднує філософські, психологічні та експериментальні методології.

Аналіз ідей Олексія Гилярова дає змогу переосмислити межі знання про психіку та знайти баланс між науковими методами та філософським осмисленням природи свідомості та функціонування живих організмів.

Бібліографія:

Гиляров, А.Н. (20–30рр.) *О психике*. [Окремі аркуші тексту,

машинопис]. (Ф. 210, № 8). Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, м. Київ.

Національне питання як специфічна компонента філософських дискусій в Україні 1920–1930-х років

Ярина Юринець

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Філософські дискусії в Україні 1920–1930-х рр. значною мірою наслідували загальні тенденції радянської науки й культури, розгортаючись у рамках тих самих ідеологічних процесів, що й у Москві. Як зазначав один з відомих тогочасних філософів Володимир Юринець: «На Україні філософська ситуація в основному була аналогічна до ситуації в Москві. ... Специфічні умови теоретичного марксо-ленінського фронту на Україні спричинюють тут деякі модифікації, але ж ці окремі риси не змінюють головних ліній рисунку» (Юринець, 1931, с. 71). Це засвідчує дивовижну однаковість у прагненні до монолітності та ідеологічної підпорядкованості. Показовим прикладом такої стандартизації в науці була дискусія між діалектиками та механістами, яка завершилася утвердженням «єдино правильного» наукового методу – діалектичного матеріалізму. Це означало не лише уніфікацію методології, а й цілковиту підпорядкованість науки ідеологічним засадам. Подібні процеси відбувались і в історико-філософських дослідженнях: дискусії зрештою звелися до обґрунтування єдиної історико-філософської схеми, в якій марксизм посідав центральне місце, а будь-які альтернативні концепції маргіналізувались.

Однак, попри всю схожість (подекуди дублювання), філософські дискусії в Україні мали свою специфіку, зумовлену особливою увагою до так званого національного питання. Початково проблема національного розгорталася в межах офіційної політики українізації, яка була